

ומתוקים מדבש

סוגיות בהלכה מבוארים ומורחבים בלשון לימודים השווה לכל נפש
נכתב ע"י הרב זאב יהודה סטארק שליט"א רב קהילת "שמחת התורה" - ביתר עילית

פרשת מקץ - גליון מס' 34

א. בעניין תקנות חז"ל וגזירות - שנתבטל טעמן, והזהירות בהם ב. טבילת פת במלח בסעודה - ומלח על שולחנו בשעת הסעודה

כבוד ידידי החשוב והנעלה ר' ..... הי"ו, כהמשך לשיחתנו, קיבלתי עצתך ללבן ולהעלות על הכתב את עיקרי הדברים שדברנו ופלפלנו בהם, ובעיקר ובדגש על הדברים הנוגעים 'להלכה למעשה'.
עוד שאלת בעניין טבילת פת במלח בסעודה, והשארת מלח על שולחנו בעת הסעודה.

תשובה א'

ענף א'

מילה ביום השמיני - אכילת שום בלילי שבתות

עיין בגמ' (נדה לא:): מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה ימים, והשיב (רשב"י), שלא יהיו כולם אוכלים ושומחים בסעודה, ואביו ואמו עצבים (שאסורין בתשמי"ט וכו', מדאורייתא עד יום שמיני - עיין ברש"י שם א'). עיי"ש.

ועיין בספר מעלות הסולם (הובא בספר מעשה רב מהדו"ח - דף קלז-קלח, וכן מובאת שמועה זו בחומש תורה תמימה בפרשת ויקרא שם) שהביא מהחיי אדם שפעם אחת ישב לפני הגאון החסיד (הגר"א זצ"ל), וגם תלמידיו הגדולים ישבו סביב לשולחנו בעש"ק, וישאל להם הגאון אם הכינו להם שום לשבת כתקנת עזרא, והשיבו התלמידים: הלא לא נכון לנו, כי אם עצורה לנו, והשיב להם הגאון, א"כ לא יהיה מילה בשמיני, והרב בעל חיי אדם כרגע הבין, ופתח ואמר את דברי הגמ' (הנ"ל) שמילה בשמיני מחמת שלא יהיו כולם שומחים ואביו ואמו עצבים, וכחיום בטל הטעם (מחמת שאנו בין כך יושבים על דם טוהר, וצריכה א"כ המילה להיות הרבה יותר מאוחרת מאשר ביום השמיני), ונענע הגאון (הגר"א) בראשו, כי לזה כיווץ. עיי"ש.

ועיין עוד בספר מעשה רב (מהדו"ח - הוראה קכד) שכתב וז"ל: 'מתקנת עזרא לאכול שום בליל שבת, בין נשוי בין שאינו נשוי' וכו'. עיי"ש. ויש שהסבירו בדבריו שמה שפירש שגם מי שאינו נשוי חייב, היינו לפי שיטתו שכל תיקון חז"ל תיקנו מחמת הרבה טעמים, ומגלים לנו רק את הטעם הפשוט, אבל יש בכל אחד מהתקנות עוד הרבה טעמים, ולכן התקנה נשארת לעולם, ומאחר שלא חילקו - היינו גם למי שאינו נשוי. אמנם עיין בראבי"ה (שבת סימן קצז) שכתב וז"ל: 'ומצוה לחזור אחר שומים וכו' ושמענו מינה שכל דברים המקריין גופו וממעטין את הזרע, לית ליה למיכל בשבתא, והני מילי כשאשתו עמו ואינה נדה'. עיי"ש.

ובמשנה (נדרים לא). איתא שהנודר מאוכלי שום בליל שבת אסור בישראל וכו', ומותר בעכו"ם (מחמת שרק התכוון לישראלים כי הם נוהגים לאכול שום בליל שבת - מפרשים שם). עיי"ש.

וראיתי שיש שרצו להביא ראיה מכאן שכל ישראל נהגו לאכול שום ואפילו בחורים וכו', שהרי המשנה אינה מחלקת, ואפילו בבחורים וכו' יהיה הנאתם אסורה עליו מחמת נדר זה, וצ"ע. אמנם נלענ"ד אולי אפשר לדחות ולומר שהנודר התכוון ל'כל ישראל' ולא לגויים, כי הם (בני ישראל) מאמינים ומקיימים 'תקנה' זו, והוא שייך לגביהם, ולא מחמת ש'כל ישראל' אוכלים שום 'בפועל' ממש, אלא שכל ישראל 'שייכים' בתקנה זו, וזה הוא ה'דרך לשון בני אדם' לדבר ולנודר באופן זה, והם מכוונים לכל כלל ישראל, ופשוט, ודו"ק.

ונלענ"ד בעיקר הנידון, שאפשר לומר שהגר"א לא התכוון לומר שזה ממש ראיה לנדון של אכילת 'שום' בשבת (דהיינו שזה שמלים בשמונה בזמנינו - אגם שטעם זה אינו שייך בזמנינו כאמור, וא"כ ה"ה לגבי אכילת שום לבחורים), אלא אמר זאת בדרך 'פלפול', אבל עיקר סברתו הוא 'רק' מחמת זה שכאשר מגלים לנו חז"ל טעם אחד - עדיין יש עוד הרבה טעמים בדבר. כי לגבי הנידון של אכילת שום הגמ' הביאה טעם לדבר, משא"כ לגבי נידון של מילה בשמיני שהוא 'רק' לפי שיטת רבי שמעון שדורש טעמא דקרא, ואסביר.

כי הנה כבר דנו הפוסקים מהמשך הגמ' (שם) דאיתא, מפני מה אמרה תורה נדה לשבעה, מפני שרגיל בה באשתו ומרוב רגילות קץ בה, ולכן אמרה תורה תהא טמאה שבעה ימים כדי שתהא חביבה על בעלה כשעת כניסתה לחופה. עיי"ש. ואיתא בפוסקים שיש 'טועים' שרצו להתיר איסור נדה בפנויה - מכח טעם זה, שכיין שכל טעם איסור נדה הוא כדי שתהא חביבה 'על בעלה', פנויה שאין שייך בה טעם זה תהא מותרת. ולהפקיע משיטות אלו כתב הרמ"א (יו"ד סימן קפג סעיף א'): 'ואין חילוק בין פנויה לנשואה לענין איסור נדה'. עיי"ש. ובתורת השלמים (שם ס"ק ד) ביאר שכל דברי הגמ' (שם בנדה) הולך לפי שיטת רבי שמעון ש'דורש טעמא דקרא', אבל רבנן שלא שינו ההלכה מחמת הטעם - חולקים ואוסרים גם בפנויה, וההלכה כמותם. עיי"ש. ועיין עוד בסדרי טהרה (שם ס"ק ה). עיי"ש. וא"כ רואים שיש צד גדול לומר שכל הסוגיא (שם) היא 'רק' לפי שיטת רבי שמעון שדורש טעמא דקרא, וא"כ אין כלל מקום להשוות ולהביא ראיות מהסוגיא (שם) לנידונים אחרים ולסוגיות דעלמא, דהיינו להשוות את זה שעדיין מלים בשמיני גם כיום, על אף שטעם זה כבר לא שייך כיום, לאכילת שום לגבי בחורים, על אף שטעם זה לא שייך אצלם, ודו"ק.

עוד יש להקשות על עיקר סברתו לדמות את שניהם, כי הרי לגבי מילה - טעם זה היה שייך במשך תקופה גדולה בעולם, וא"כ אפילו אם נתבטל הטעם, יש מקום לומר שלא נתבטל הדין, משא"כ לגבי אכילת שום, הרי עיקר התקנה מתחילתה הייתה שייכת 'רק' לאלו שיש להם נשים וכו', וא"כ אין מקום לומר שבחורים נכללו בזה, כי הרי עיקר התקנה לא הייתה במשילם, ופשוט. ולכן נראה שהגר"א לא רצה להשוות את הסוגיות ממש - עד כדי לעשות מהם נפק"מ בהלכה, אלא שאמר את זה דרך פלפול וכו' ואליבא דרבי שמעון - כאמור, ועיקר טעמו היה מחמת שאפילו שחז"ל מגלים לנו טעם אחד, הרי יש הרבה יותר טעמים לכל תקנה שאינם ידועים לנו.

ועיין בספר מעשה רב החדש (הנהגות הגר"א - שיצא לאור ע"י הגר" משה שטרנבוך שליט"א - דף רכא - הנהגה יא) שכתב וז"ל: 'שמעתי מתלמידי החסיד המפורסם שלנו (הגר"א), שהוא מזהיר לכל לקיים תקנה זו לאכול שום. ומוסיף, ולכאורה תמוה הוא, הלא אינו שוה בכל לפי טעם חז"ל, ואף שזהו כלל "לא פלוג רבנן", אבל בזה יוכל לבוא ידי קלקול והשחתת זרע לבטלה ח"ו, ובפרט ליושבים בלי זיווג, ואפשר ששגו בזה, ולא שמעו בירור, ולדעת ספר ליקוטים אפשר שהתקנה על שומים צלויים, או רק לנשואים - ונשותיהם שרויים תחתם. והגר"ד

א. ועיין בחומש תורה תמימה (על הפסוק שם בפרשת תזריע) שהביא את דברי הרמב"ם (במורה נבוכים פרק מט) שכתב טעם על מילה בשמיני - כדי שיתחזקו כחות הולד. וכבר תמזהו עליו שהשמיט הטעם שבגמ' וכתב טעם מסבירא דנפשיה. אמנם באמת לא הוציא דברים אלה מלבו, כי מפורשים הם (במדרש רבה ריש פרשת כי תצא), למה התנוק נמול לשמונה, שנתן הקב"ה רחמים עליו כדי שיתחזקו כחותיו. עיי"ש. ומה שבחר הרמב"ם בטעם זה יותר מהטעם המבואר בגמ', י"ל משום דהטעם שבגמ' אינו שייך בזה"ז - שנוהגים חומרא בדם טוהר, אך עדיין צ"ע בטעם המדרש, מי הגביל גבול ח' ימים לחיזוק כחות הולד, והלא רק בבהמה מצוין שיעור ז' ימים ליציאה מכלל נפל, ובאדם שלשים יום (עיין גמ' שבת קלא:), ועיין שם במה שפלפל בזה. עיי"ש.

ב. ועיין עוד בחומש תורה תמימה (שם) שכתב: וי"ל דזה נרמז בלשון התנחומא (ריש פרשת תצוה) - ילמדנו רבינו לכמה תינוק נמול? לשמונה, כשם שנימול יצחק אבינו. ולא נתבאר ענין השאלה והתשובה. כי הלא מצות מילה לשמונה היא מצוה ידועה ומפורסמת בתורה, וכן זמן מילת יצחק, ומה החידוש בזה, אך לפי האגדה שלפנינו י"ל דמכיוון התנחומא לשאול לכמה תינוק נימול בזה"ז, אחרי שעכשיו בטלה הסיבה שיהיו אביו ואמו מותרים בתשמי"ט, כיון דאחר שמונה נוהגים איסור, ומשיב דגנמול לשמונה כשם שנימול יצחק, שאז עדיין לא נתנה תורה ודין נדות, וממילא לא היה שייך אז הטעם המבואר בזה, ובכ"ז נמול לשמונה, ולכן גם בזה"ז הדין כן.

משה שטרנבוך שליט"א העיר (שם) שלדעת רבינו הגר"א זצ"ל, נראה שמעט לא מזיק, וקיים תקנת חז"ל, ואתי שפיר. ומיהו בעניי לא הבנתי דברי רבינו זצ"ל (הגר"א), והלא עזרא תיקן כמה תקנות, וביניהם תקנת אכילת שום בערב שבת, וכגון שתיתקן שאשה חוגרת בסניר, ומכבסים בחמישי בשבת, ושתהא אשה משכמת ואופה, ובכל אלו לא שמענו שרבינו זצ"ל מזהיר לקיים לדורות תקנת חז"ל (וכן שהתקנה היא לכולם), מחמת שלא ידוע לנו אם זה לבד הטעם, ובהא תקנתא (דאכילת שום) דוקא שרבינו זצ"ל הקפיד לקיימה, אפילו לבחור, כיון שלא חילק, וצ"ב. ונראה שרבינו הגר"א זצ"ל ע"כ מחלק שבבחרים אף שלא שייך אצלם טעם אכילת שום להרבות זרע עכשיו, כשהם בחורים, שייכים לעיקר החיוב אחר כך, ולכן חייבו. ולא דמי לנשים - דלא שייך בכלל לעולם אצלם הטעם, לא חייבו. ומיהו אי נימא שחז"ל לא חילקו לפטור בחורים, ולכן חוששין לטעם אחר, צ"ב, אולי נשים גם כן בכלל החיוב, ודבר זה לא שמענו. עיי"ש.

הלכה למעשה בהג"ל

עיין בגמ' (ב"ק דף פב.) שעשרה תקנות תיקן עזרא, ואחד מהם שאוכלים שום בערב (היינו בליל) שבת, והטעם הוא שהשום מרבה את הזרע' ומשום עונה שמצותה בליל שבת, דכתיב "אשר פרי יתן בעתו", ואמר רבי יהודה וכו', זה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת. עיי"ש. (ומשמע מרש"י בכתבות דף סב: על הא דאיתא בגמ' שם שעות ת"ח מע"ש לע"ש, שכתב וז"ל: 'שהוא ליל תענוג ושכיתה והנאת הגוף', שהטעם שרוצים להרבות הזרע ע"י אכילת שום, הוא כדי שיהיה יותר הנאה לגוף, ולא מחמת שזה נותן יותר סיכויים להריון וכו'. ועיין בערוך השלחן סימן רפ סעיף ב, ודו"ק).

ובמאירי (שם) כתב וז"ל: 'החמישית (התקנה החמישית של עזרא) הוא שיהיו אוכלים שום בערב שבת. כלומר שלא יאכל להם כל השבוע מחשבה והשתדלות בענין עונה, אלא בערב שבת. כדי שיהיו שאר הלילות פונים מכל עסקיהם ועוסקים בתורה, והוא שאמרו 'אשר פרי יתן בעתו', זה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת, והיא הנקראת עונה של ת"ח. עיי"ש. וראוי לציין מה שאיתא בעניי עונת ת"ח במשנ"ב (סימן רמ ס"ק ו ובבאר ה"ה הלכה שם). עיי"ש.

ובמג"א (או"ח סימן רפ ריש הסימן - בשם המהרש"ל, והובאו דבריו במשנ"ב שם ס"ק א, ועיין עוד בבאליה רבא שם ס"ק א) כתב שמצוה לאכול שום בליל שבת, וגם שאר דברים המרבים את הזרע. עיי"ש. ועיין בערוך השלחן (סימן רפ סעיף ב) שכתב: ואין אנו נוהגים בזה, ואולי מפני שנמצא בספר חסידים (סימן שצ) דשומים מבטלים תאוה, רק שומים צלויים מרוב זרע, ואין אנו בקיאים לצלות (כפי שצריכים). עיי"ש. **ובתוס' יו"ט** (על המשנה שם) כתב שלא ידע מדוע השמיט הרמב"ם דין הנודר מאוכלי שום. עיי"ש. אמנם הרמב"ם השמיט כל עיקר תקנת עזרא באכילת שום, ויש שהסבירו בדבריו, משום שכתב בהלכות דעות (פרק ד הלכה ט) שלא לאכול שומים - אלא מעט ואחר ימים הרבה, ובימות החמה לא יאכל מהם כלל. וצ"ל בדבריו שתקנת עזרא לא הייתה אלא לזמנם (עיין בהגות הרש"ש - הובאו דבריו במעשה רב מהדור"ש).

ועיין עוד בספר ארחות רבינו (מהדור"ח חלק א דף רכה) שהביא שם שסיפר מרן רשכבה"ג הגר"ח קניבסקי שליט"א, שאביו מרן הסטייפלר זצוק"ל היה אוכל בכל ליל שבת שום כתקנת עזרא, וגם היה נותן לו לאכול כשהיה עדיין בחור. וגם היה אוכל שום מבושל, וכששכחו לבשל אכל שום לא מבושל. ופעם בסעודת ליל שבת כשאכלו יחד עם מרן החזון"א זצוק"ל, הסב עממה גם אחד ממשפחתם, וראה את הסטייפלר זצוק"ל אוכל שום, ושאל את מרן החזון"א זצוק"ל, ואמר מרן החזון"א זצוק"ל שהסטייפלר זצוק"ל עושה כדן, אמנם הוא עצמו (מרן החזון"א) לא אכל מטעמי בריאות. עיי"ש.

ענף ב'

ההנהגה בענין חשש גילוי' בזה"ז

עיין בגמ' (חולין יא: - ובטור יו"ד סימן קטז) שיש שלשה משקין שאסורין משום גילוי, המים והזין והחלב, ושאר כל משקין מותרין. וכמה ישנה (מלשון שיהיו) והן אסורים, כדי שיצא הנחש במקום קרוב וישתה. וכמה מקום קרוב, אמר רב יצחק בריה דרב יהושע, כדי שיצא הנחש מתחת אוזן הכלי וישתה, ויחזור לחורו. עיי"ש. ועיין בגמ' **וברא"ש** (ע"ד דף ל) ששיעור כמות המשקה האסור משום גילוי, מבואר שתהיה כמות מים המספיקה לכדי שתאבד בהם המרה, היינו ארס הנחש. עיי"ש. **ובשו"ע** (יו"ד סימן קטז סעיף א - וכן היא שיטת התוס' ע"ד דף לה. והרשב"א) כתב, ועכשיו שאין נחשים מצויים בינינו מותר, ואין חוששין לגילוי. עיי"ש.

ואפילו לכתחילה מניחין אותם מגולין, ואין חוששין. וזה בסתמא, אבל ודאי אם ראינו ששתה מן המשקה נחש - פשיטא דאסור אפילו האידנא, ויש בהן סכנה.

ואין חילוק בין מים ושאר משקין, שכיון שראינו ששתה מהם - אפילו אין דרכן לשותות אלו המשקין - הא ראינו שזה ששתה, וסכנה הוא (לבוש שם סעיף א). ועיין **בפתחי תשובה** (שם ס"ק א בשם הש"ח) ששומר נפשו ירחק מזה, והביא שהגר"א בעצמו החמיר בזה, וסיים הפתחי תשובה וז"ל: 'על כן הוצהר לזהר יעניין כל הדינים בטור'. עיי"ש. **ובביתאור הגר"א** (שם אות א) איתא שאין נא משום דבר שבמניין (ביצה ה.) שא"ל לבטלו אלא במניין אחר וכו', שלא נגזר להחליטה אלא במקום דיש בו משום גלוי, מדקאמרין יין מבושל אין בו משום גלוי, והרבה כיוצא בהם שם, והוא הדין לדין - כיון שלא נאסר לגמרי (וכן איתא סברא זו ב"ד שם). עיי"ש. אמנם עיין בספר **מעשה רב** (מהדור"ח הוראה צה) שהביא שהגר"א אמר שגילוי אסור אף שאין נחשים מצויים בינינו, והוא ז"ל היה נזהר מאד מאד בדבר, והוא היה אומר: כל מה שאסור חז"ל או תיקנו איתא תקנה מפני איזה טעם, אף שבטל הטעם הגלוי לנו, תקנתו ואיסורו במקומם עומד, כי הם לא גילו אלא אחד מכמה טעמים הכמוסים עממהם, ע"כ אסור לעבור על דברי חכמים אף שבטל הטעם הגלוי לנו. עיי"ש. ובתוספת מעשה רב (בשר ר"י משקלוב) איתא שיש קבלה גמריא מרבינו הגר"א שמי שנוזהר בתכלית החומרות בגילוי כל המשקין ומים לשתייה, לא יבא לו מחשבה זרה בתפילה, והוא היה נזהר בכל חומר בגילוי וכו'. עיי"ש. **ובפרי חדש** (שם ס"ק א) איתא וז"ל: 'המחבר קיצר בדין משקים שנתגלו, לפי שאין נחשים מצויים בינינו. אבל בארצות המערב יש הרבה מקומות דשכיחי בהו נחשים ועקסרים, וגם פה ירושלים וכו', אע"פ שאין מצויים הרבה, מכל מקום מצויים קצת. וראוי לכל ירא לנפשו להזהר בהם. ובמצרים זה שנה אחת בקירוב הניחו מין תבשיל אחד מגולה, וכל אותם שאכלו מאותו תבשיל נסתכנו הרבה, ובעל הבית מת. ולמה נסכן עצמנו בדבר שבנקל יוכל האדם להזהר ממנו' וכו'. עיי"ש. **ובשו"ת מנחת יצחק** (חלק ט סימן פו) תמה על הפרי חדש, וכתב שהפלא הוא איך אפשר לומר שהיה יוסף (דהיינו השר"ע) שהיה מרא דארעא דישאל, כתב דין זה דעכשיו שאין נחשים מצויין וכו' רק למדינתו (דהיינו חו"ל) ולא למדינת ארץ ישראל, שהוא בעצמו היה דר שם, ועכ"פ היה לו לפרש, ולא לסתום, וצ"ע. עיי"ש.

הג"ל לענין כוס של ברכה וכו'

עיין עוד בשו"ע (או"ח סימן רעב סעיף א) דאיתא שאין מקדשין על יין שריחו רע, אף על גב דריחיה וטעמיה חמרא, ולא על יין מגולה - אפילו האידנא דלא קפדינן אגילוי. עיי"ש. **ובמשנ"ב** (שם ס"ק א) כתב שאפילו שלא קפדינן אגילוי משום שאין מצויין אצלנו נחשים, אפילו הכי אסור משום 'הקריבהו נא לפחתך', מיהו אם עמד שעה מועטת מגולה - אין להקפיד האידנא - כל זמן שלא נמר טעמו וריחו (ולשון המג"א שם 'דאפשר' שאין להקפיד על שעה מעוטת, אמנם המשנ"ב כתב שאין להקפיד - עיין בשער הציון אות ד). וכתב החי אדם דדוקא במקום שהיין ביוקר דלא קפדי כולי האי בגילוי מועט. אבל המקדש על השיכר יהיה זהיר בזה. ונראה דבאין לו אחר - אין להקפיד בדיעבד גם בשיכר כמו ביין. עיי"ש. **ובערוך השלחן** (שם סעיף ה) איתא, כשעמד כל הלילה מגולה, או אפילו הרבה שעות, אין מקדשין עליו ואין מבדילין עליו, וגם לא לכוס ברהמ"ז, אע"פ שבמרכיב עליו בפה"ג במדינות שלנו שאין נחשים מצויים ואין נזהרין בגילוי, אבל לדבר מצוה הוא בכלל 'הקריבהו נא לפחתך', ובגילוי אינו מועיל אפילו העברה במסגרת, ויש להזהיר בזה, דלא כו"ע ידעי דין זה. עיי"ש. ובספר **קצות השלחן** (סימן מו בבדה"ש ס"ק ב - בשם קצנו זצ"ל) איתא שיש ללמוד מליל הפסח שמוגים כוס שניה ואומרים עליה את ההגדה ועומדת מגולה כל זמן ההגדה לפעמים ג' או ד' שעות (וחזינו) דליכא משום גילוי אפ"ל למשך כמה שעות. עיי"ש. וראיתא בספר **שמירת שבת כהלכתה** שהביא מהגרש"א זצ"ל שאין להוכיח מליל הסדר, דכיון שצריכים להכוס, הרי זה דומה כמאריך הרבה באמירת הקידוש, משא"כ בשווה שלא לצורך - ג' או ד' שעות - אפילו אם עוסק בדברי תורה. (והוסף בעמח"ס הג"ל - הג"ד יהושע נויבירט זצ"ל ש"מ"מ כוסו של אליהו שנוהגים להניחה לקידוש הבוקר, יש לכסותה לאחר הסדר). עיי"ש. ובספר **כף החיים** (שם ס"ק ט) איתא שאם היין המגולה היה בתוך ארון (מקרה) אם לא פג טעמו אינו נפסל בכך. עיי"ש. וברוב המקרים יינות שלנו אינם מגעים לדגא ז' של 'נמר טעמו וריחו' או שנפל לתוכם כלכוך או זבובים עד שיהיו מאוסים לתל אותם לאנשים מכובדים וכו', שהם שני הטעמים לאסור את היין לקידוש, והכל לפי העניין.

ענף ג'

מים אחרונים משום חשש מלח סדומית

עיין בתוס' (ברכות ג:) שבזמן הזה א"צ ליטול מים אחרונים, כיון דטעם הנטילה משום מלח סדומית (עיין גמ' חולין קה:). ועכשיו אין מלח סדומית מצוי בינינו, א"צ ליטול. עיי"ש. אמנם דעת הגר"א (או"ח סימן קפא ס"ק יב) הווא, שצריך ליטול מים אחרונים גם בזה"ז, משום דס"ל דתקנת מים אחרונים לאחר הסעודה

ג. ועיין בספר **ים של שלמה** (ב"ק שם סימן מג) שפלפל בזה האם המצוה היא האכילה 'בערב שבת' ממש, או בליל שבת, ואם זה בליל שבת - מה זה יועיל להרבות הזרע, אלא שיש לומר שעיקר מצוות עונה היא באמצע הלילה, וא"כ יש די זמן להרבות הזרע, או שיש לומר שהשום מתעכל ופועל בזמן מועט. עיי"ש.

ד. ועיין **ברא"ש** (פרק מרובה - שם - הובאו דבריו בפרשה סימן רפ, ובאליה רבא שם) שכתב מקור לדון זה של אכילת שום וז"ל: 'ושמרו בני ישראל את השבת, ראשי תיבות ביאה, והבנות בכלל' וכו'. עיי"ש. **ובפמלולא חריפתא** (שם אות י) הקשה על זה שהרא"ש הביא פסוק אחר מהגמ' למקור לאכילת שום בליל שבת, וכתב שלכן נ"ל דההוא קרא דוקא בת"ח מיירי, דהא קאי אקרא 'כי אם בתורת ה' חפצו' וכו', וה"ו מייתי לה התם אעונת ת"ח. והכא תני תקנת עזרא, משמע ליה דניתקנה על ישראל, בין שהוא ת"ח בין שאינו ת"ח, ולכן אין לו ראייה מאותו קרא דלא מיירי אלא בת"ח, ומייתי ליה מ'ושמרו בני ישראל' - דמיירי בכל ישראל. ודכתב והבנות בכלל, נ"ל שהוא טעות סופר, וצריך להיות והכל בכלל, ור"ל בין שהוא ת"ח ובין שאינו ת"ח, וטעמא משום עונת שבת וכו'. עיי"ש.

ה. ועיין ב**ירושלמי** (נזיר פרק ה הלכה ב, וכן איתא בעוד מקומות יסוד זה): 'דאמר ר' נסא כאינש דאית ליה תרי טעמין ומיתב חד מנחון (כן דרך המשנה לומר טעם אחד, אע"פ שיש להם עוד טעמים). עיי"ש. ועיין עוד בספר **חולין יעקב** (להמניח מדיבנה פרשת בהעלותך) שכתב בשם הגר"א לבאר מה שאמר ר' ישמעאל (שבת יב:) כמה גדולים דברי חכמים שאמרו לא יקרא לאור הנר, וכונתו כמה גדולים דברי חכמים שאמרו את דינם בסתמא - 'ולא יקרא לאור הנר', ולא ביאר טעם גזירתם שמה יטו, שכל שגגתו של ר' ישמעאל (עיין בגמ' שבת - שאמר שהוא יקרא ולא יטה ולבסוף נכשל), היתה משום שפירש דטעם הגזירה היינו מחשש שמה יטו, ואמר 'אני אקרא ולא אטו', ובאמת יש עוד טעמים בכל דבר מלבד הטעמים הגלויים והידועים. עיי"ש.

היא תקנה גמורה, כמו מים ראשונים שקודם הסעודה, וכמ"ש (ברכות שם) 'והתקדשתם' - אלו מים ראשונים, 'והייתם קדושים' - אלו מים אחרונים. ומה דאיתא בחולין דהטעם הוא משום מלח סדומית, היינו שמלבד המצוה יש גם חשש סכנה. עיי"ש. וראיתי שיש שהקשו בדבריו, שאם מים אחרונים הוא תקנה גמורה, מ"ט אין מברכים עליהם ענט", וכמו שמברכים במים ראשונים. ועיין בספר מעשה רב (מהר"ח הוראה פד) שכתב: מים אחרונים חובה, ומצוה כמו מים ראשונים. עיי"ש. ומשמע שיש שני עניינים, עניין הסכנה שבו, וגם עניין המצוה שבו. וברא"ש (ברכות פרק ח סימן ו) איתא שמצוה היינו משום קדושה, וחובה היינו משום סכנה. עיי"ש.

וברמב"ם (הלכות ברכות פרק ו הלכה ד) איתא וז"ל: 'כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה, שמה יש בו מלח סדומית, או מלח שטבעו כמלח סדומית, ויעביר ידיו על עיניו ויסמא, מפני זה חייבין ליטול ידיים בסוף כל סעודה מפני המלח'. עיי"ש. ובשו"ע (סימן קפא סעיף ה) איתא: שיש שאין נוהגים ליטול מים אחרונים (תוס'). ואפילו לנוהגים כן, אדם שהוא איסטניס ורגיל ליטול ידיו אחר הסעודה, לדידהו הוו ידים מזוהמות, וצריך ליטול ידיו קודם ברכת המזון. עיי"ש. ובמשנ"ב (שם ס"ק כב) כתב, מפני שאין מלח סדומית מצויה בינינו, ומשום ידים מזוהמות אין חוששין, והאיל ועכשיו אין מקפידין לרחצן מלכלוך המאכל - אין זה קרוי זוהמא לנו. ודעת הגר"א בביאורו דצריך ליטול גם האידנא, דטעם מלח סדומית וידיים מזוהמות גם עתה שייך, וכן כתב המגן אברהם בשם המקובלים דכל אדם יזהר במים אחרונים, וכן החמיר המהרש"ל בים של שלמה, וכן כתב הברכי יוסף וכו'. עיי"ש. ובערוך השלחן (סימן קפא סעיף ה) כתב וז"ל: 'והנה עכשיו לדינא במים אחרונים, לא מיבעיא לשיטת כמה מרבתינו שמעיקר דינא יש חיוב גם בזמנא ז' וכו', אלא אפילו לשיטת התוס' דליכא חיוב בזמנא, אין ספק שכתבו כן כדי ללמד זכות על מה שלא נהגו בימינו, אבל גם רבותינו התוס' מודים דצריך גם בזמנא, דמי יימר שמלח סדומית אינו מצוי גם עתה. ויראה לי דמלח ממי הים יש בהם חשש מלח סדומית, וזה שכתבו דעכשיו ליכא מלח סדומית - מפני שבמדינתם היו אוכלים ממלח שחוצבים בהרים, וגם עתה שם כן הוא, אבל במדינתנו הרבה שאוכלים ממלח המים, ויש בזה חשש מלח סדומית, וגם בזוהר (פינחס) הזהיר על זה, וכל המקובלים הזהירו על זה (מג"א שם ס"ק י) ובתשובת 'מן השמים' לאחד מהקדמונים מבואר שכל המקיל במים אחרונים - מקילים לו מזונותיו מן השמים, ולכן יש לזהר בזה מאוד, וכך נוהגים כל יראי ה', ויש לכל בעה"ב להזהיר לבני ביתו שיזהרו בזה'. עיי"ש.

ענף ד'

עוד אופנים שנוגעים לענין הג'ל

עיין בתוס' (יומא עז:) דאף שאמרו שם דאין ליתן פת לתינוק אא"כ נטל ידיו קודם - משום רוח רע, העולם אין נזהרין עכשיו בזה, לפי שאין אותה רוח רע שורה באלו המאכלות, כמו שאין נזהרין על הגילוי ועל הזוגות. עיי"ש. ועוד כתבו **התוס'** (ע"ז נז: ד"ה לאפוקי, וכן איתא ברמ"א י"ד סימן קכד סעיף א, ועיין עוד בט"ז שם) דאף דאסרו חכמים יין שגוי 'שכשך בו', בזמננו שאין הגויים שבינינו עובדים עבו"ז - אין בזה איסור. ועוד כתב שם, שכיון שאין הגויים שבינינו עובדים עבו"ז, ואין חשש דלמא איל ומודה, יש להקל במה שאסרו חכמים בימי אידם, והוכיחו וכו' מגמ' מפורשת. עיי"ש. ובתוס' (מ"ק כא. ד"ה אלו דברים - וכן איתא ברמ"א י"ד סימן שפ - ובשו"ע י"ד סימן שפ סעיף ב) כתב, דהאידינא לא נהגו בעטיפת הראש וכפיית המטה באכל, משום דאנו דרים בין העכו"ם, והדבר יביא לידי שחוק, ולא לאבילות וצער. עיי"ש.

ויש שלמדו וחילקו בין חשש 'איסור וסכנה' - לבין 'גזירה ותקנה', שרק בגזירה ותקנה וכדו' אומרים שכל דבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו (עיין גמ' ביצה ה:). אמנם קשה מדברי **התוס'** (ביצה ל. א"ה תנן) שכתבו במה שאסרו חכמים (ביצה לו:). דאין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין (בשבת) שמה יתקן כלי שיר, דכיון שאין אנו בקיאים בתיקון כלי שיר מותר לטפח ולרקוד וכו'. עיי"ש. והרי זה דומה יותר ל'גזירה ותקנה'. ובבית יוסף (או"ח סימן שלט - בעניין האיסור שמה יתקן כלי שיר) כתב דהתוס' לשיטתייהו, וכשם שכתבו במס' עבודה זרה דכיון שאין נחשים מצויים בינינו - אין איסור גילוי, כך מותר לטפח ולרקוד כיון שאין אנו בקיאים בתיקון כלי שיר. ורואים מפורש שהבית יוסף לא הבדיל וחילק בין 'גזירה' ל'חששא' ודו"ק.

ובתוס' (ע"ז ה:) כתבו דאף דעיקר התקנה דשואלין ודורשין בהלכות הפסח שלשים יום לפני הפסח משום קרבן פסח נתקנה, אף בזמנא ז' דליכא קרבן - שואלין ודורשין. הרי רואים ציור שהתוס' סוברים שאף שבטל הטעם לא בטלה התקנה. ובתוס' (פסחים ג. - הביא מהירושלמי) דמה שנהגו שלא לעשות מלאכה בערב פסח עד חצות משום קרבן פסח הוא, ואעפ"כ כתבו בסו"ד: ונראה דאף בזמן הזה דליכא הקרבה כיון שנאסר אז אסור לעולם. הרי לן עוד מדברי התוס' דאף שבטל הטעם לא בטלה התקנה. עיי"ש.

ובהגהות חכמת שלמה (שו"ע אבהע"ז סימן יג סעיף יא - ועיין בשו"ת מהרש"ם חלק ב סימן צב וחלק ג סימן קעו שהביא את דבריו) כתב, לולא דמסתפינא נראה ללמוד היתר חדש במינקת בזה"ז להיות מותרת להינשא אחר י"ח חודש, דדוקא בזמן הש"ס שהיה דרך רוב תינוקות לינק כ"ד חודש, אבל לדידן שנשתנו הטבעים

וכל תינוק אינו יונק יותר מי"ח חודש, ויש שגומלין לט"ו חודש, ולינק יותר מי"ח הוי מיעוט דלא שכיח, וא"כ לדידן חזר להיות אחר י"ח חודש דינו כמו בזמן הש"ס אחר כ"ד חודש, דלא חששו למיעוט הממשיכין לינק. ואף דקיי"ל אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו, וגם דדבר שנאסר במנין צריך מנין אחר להתירו, אך התוס' (פ"ק דמגילה ה:) כתבו גבי רבי שרצה לעקור ט' באב, דאין זה בכלל אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו, דלא רצה לעקור רק החומר שיש בו יותר משאר תעניות וכו', משמע דבמקצת לא נחשב עקירה. וה"נ דעיקר מה דאסרו רבנן נישואין למינקת נשאר קיים, ולא עקרינן רק מכ"ד חודש לח"י חדשים וכו', וכמו גבי גילוי בזה"ז דליכא נחשים, אך מה כחי להתיר נגד משמעות האחרונים, עכ"פ היכא דיש עוד סניף כגון בגרושה ולא התחילה לינק יש לצרף גם זה. עיי"ש.

ועיין בספר ערוך השלחן (אבה"ע סימן יג סעיף ל) שכתב וז"ל: 'יש פתאים שעברו ונענשו על אמרם שבזה"ז שאין מניקים בניהם שנים א"צ להמתין שני שנים, יותר מפצח פיהם. דגם חז"ל ידעו שרוב בני אדם יונקים שני שנים שלימות, אלא שחששו למיעוטא דמיעוטא בסכנת נפשות (חת"ס). ועוד, דעיקר הטעם וכו', דירדו חכמים לדעת הנשים שמפני תאוותן להנשא לא יחששו לתקנת הולד, כמו שהחוש מעיד. ואם אתה אומר שבמשך קטן מותרת להנשא, תעשה כל טעדיקי להראות שולדה א"צ לינק רק איזה חדשים, והיא בעצמה מפני תאוותה תדמה כן, וכלל גדול אומר לך, שרבותינו חז"ל לבד גודל קדושתם וחכמתם בתורת ד', עוד היו יותר גדולים בחכמות טבעיות ובידיעות העולם ויותר מכל המתחכמים להשיב על דבריו הטורים, והמפקק על דבריהם מעיד על עצמו שאינו מאמין בתורה שבעל פה, אם כי יבוש מלהגיד זה בפה מלא'. עיי"ש.

ועיין עוד בשו"ת הרא"ש (כלל ב סימן ח - ועיין במג"א או"ח סימן ט ס"ק ז) שכתב שכאשר טעם התקנה ידוע לכל, אם בטל הטעם בטלה התקנה. ורק בתקנה שאין טעמה ידוע - אמרו דצריך מנין אחר להתירה. עיי"ש. וברדב"ז (הלכות ממרים פרק ב הלכה ב) איתא שרק כשתיקנו סתם אמרינן דצריך מנין אחר להתירו, אבל כשפירשו את טעם התקנה והגזירה, כשבטל הטעם בטלה התקנה. עיי"ש. ובשו"ת תורת חסד (או"ח סימן יז) כתב שכאשר אסרו וגזרו באופן מוחלט וגורף וגזרו הא אנו הא, אף אם בטל הטעם - הגזירה קיימת, שהרי מעיקרא גזרו אף כשאין הטעם קיים, אבל כאשר הוציאו מכלל גזירתם כל ענין ואופן שאין בו טעם הגזירה בשעת הגזירה, בזה קיימא לן דאין צריך מנין אחר להתירו. עיי"ש.

תשובה ב'

עיין בגמ' (ברכות דף מ.) שהביא מחלוקת בין רב לר' יוחנן אם אמר בין ברכת המוציא לאכילת הפת 'הבא מלח' או 'הבא לפת' (להטעים את פרוסת הלחם). אם צריך לחזור ולברך ברכת המוציא (דהיינו האם דיבור זה נחשב להפסק והיחס הדעת בין ברכת המוציא לאכילת הפת - עיין תוס' שם ד"ה הבא מלח). דלרב הוי הפסק בין נטילה לברכה. ולר' יוחנן לא הוי הפסק.

וצ"ע מדוע אמירת הביאו מלח הביאו לפת נחשבת לדעת רב ל'הפסק', והרי בהמשך דברי הגמ' (שם בדף מ.) מבואר שאסור לברך ולבצוע על פת עד שיביאו לפניו מלח או לפת (ועיין עוד בגמ' ברכות דף מד. שאיתא שאמר רב כל סעודה שאין בה מלח אינה סעודה). כי אין זה מכבוד הברכה לברך על פת שאינה מוטעמת במלח וכו', ואם כן הרי אמירה זו נצרכת לברכה כמו אמירת 'טול ברוך' (דהיינו אם הבוצע אומר לאחד מהמסובים לקחת מהפרוסה שהוא בירך עליו, שלכו"נ אין בו משום הפסק ולצורך האכילה נחשב - כי הוא לצורך ברכת חבירו שיצא יד"ח עם ברכת המברך - עיין בפני יהושע שם). ומדוע הכא לדעת רב' היא נחשבת ל'הפסק'.

ועיין בספר ראש יוסף (לבעל הפמ"ג - ברכות שם - וכן תירצו בעוד מפרשי הגמ' שם) שכתב לתרץ שדברי הגמ' שאמר שאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפת לפני כל אחד ואחד, נאמר רק בפת שאינה נקיה, כיון שטעמה אינו טוב כל כך ללא שמוסיף לה מלח, ובפת זו באמת מודה רב שהאומר 'הביאו מלח הביאו לפת' אין בזה משום הפסק, ודברי רב דהוי הפסק הוא רק לענין פת נקיה שאין לה צורך במלח או לפת, כיון שטעמה טוב אף בלא המלח, ומשום כך נחשבת אמירתו ל'הפסק'. עיי"ש. וצריך לומר שסברת רבי יוחנן (שחולק על כך וסובר שאין הפסק אפילו בפת נקיה) היא שכיון שמכל מקום טעמה משתבחת יותר על ידי טיבולה במלח וכו', הרי יש מן ההידור לברך על פת שכזו, וממילא אמירתו 'הביאו מלח' נחשבת עדיין כצורך הברכה, ולכן אינה נחשבת ל'הפסק'. ובאמת ברש"י (שם ד"ה הביאו מלח) משמע כן (ועיין במשנ"ב סימן קסז ס"ק כט שהביא סברא זו מהאחרונים), עיי"ש. (ועיין עוד בראש יוסף שביאר טעמו באופן אחר קצת).

ועיין עוד בגמ' (שם) שהביא מעשה שרבא בר שמואל הלך לבי ריש גלותא והוציאו לו לחם לאכול, ובצע מיד ולא המתין עד שיביאו לו מלח, אמר ליה וכו' הדד מר משמעתיא (כי הוא היה הבעל המימרא שאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו מלח או לפת לפני כל אחד ואחד), ואמר שאין פת זו צריכה המתנה למלח או ללפת, כיון שהיא פת נקיה (עפ"י רש"י שם - ועיין בערוך שהסביר את תשובתו 'קצת אחרת).

ובתוס' (ברכות שם ד"ה הבא) איתא וז"ל: 'אין אנו רגילים להביא על השלחן לא מלח ולא לפת משום דפת שלנו חשוב, והרי הוא כי הא דאמר בסמוך לית דין צריך בשש' (דהיינו שפת נקיה אינו צריך המתנה). מיהו רבי מנחם היה מדקדק מאד

ו. ועיין עוד בגמ' (ברכות שם) שכתב שאחר כל אכילתך אכול מלח וכו' ואי אתה נזוק. תניא אידך אכל כל מאכל ולא אכל מלח וכו', ביום ידא מן ריח הפה ובליילה ידא מפני אסכרה. עיי"ש. וברמ"א (או"ח סימן קע סעיף כב) איתא וז"ל: 'אחר כל אכילתך אכול מלח וכו', ונ"ל דוקא שלא היה מלח בפת או במאכלים שאכל וכו', אבל בלאו הכי ליכא למהחש, וכן נוהגין שלא לזהר באכילת מלח וכו' אחר הסעודה מטעם שנתבאר'. עיי"ש. אמנם במג"א (סימן קעט ס"ח ח) כתב שם טעם אחר, וז"ל: 'והאידינא נשתנו הטבעים'. עיי"ש. א"כ כיון שנשתנה הטבע אינו מזיק כלל אם לא אכל מלח אחר הסעודה, אפילו לא היה כלל מלח בפת ובמאכלים שאכל. וכן איתא בפמ"ג (א"א שם) ובמחצית השקל (שם), עיי"ש.

להביא מלח על השלחן כדאיתא במדרש כשישראל יושבין על השלחן וממתינין זה את זה עד שיטילו ידיהם, והן בלא מצות השטן מקטרג עליהם, וברית מלח מגין עליהם, עיי"ש. ובספר הערות (ברכות דף רפה) הביא שאמר מרן הגרי"ש זצ"ל שנראה לפי דברי התוס', שיחיד היושב על השולחן בפת נקי שאינו צריך מלח, וכל שכן בפת שיש בו מלח, אין צריך למלח על שולחנו. עוד יוצא לפי"ז שפת שיש בה מלח, לא מועלת לרבים היושבים, כיון שאין בזה הגנה של ברית מלח, שהרי ודאי שאי"ז ניכר (כיון שאין מלח המעורב בתוך הפת נחשב לברית מלח כמדויק בתוך דברי התוס' מלח על השלחן), עיי"ש. וכן ראיתי בספר **ברכת אברהם** (להגרי"א ארלנגר שליט"א - ברכות שם) שכתב שלכאורה לפי"ז אם אדם אוכל לבד אינו צריך להביא מלח בפת שלנו שאין לחוש בזה לקטרוג זה, וכן כשכל אחד מברך לבד על פרוסה ואין ממתינין, ואולי אעפ"כ יש מעלה מצד שגם באמצע האוכל מצוי שאין עוסקין במצות ובדברי תורה, ויש מקום לקטרוג. עיי"ש.

אמנם בשבלי הלקט (מואב דבריו בבית יוסף או"ח סימן קסז סעיף ה - וכן איתא בהגהות אשיר"י) כתב שמה שנהגו לבצוע על המלח, פירשו הגאונים לפי שהשלחן נקרא מזבח וכתב (ויקרא פרק ב פסוק יג) על כל קרבנך תקריב מלח, עיי"ש. וברמ"א (שם איתא) כי השולחן דומה למזבח והאכילה קרבן (ובשבלי הלקט ובבית יוסף וגם בדרכי משה אין הוספה זו של 'והאכילה קרבן', אלא שכתבו רק שהשלחן נקרא מזבח - ועיי' להלן במה שאנו ידון בזה), עיי"ש. ובמשנ"ב (שם ס"ק לא ד"ה והאכילה קרבן) כתב בגדר הדברים וז"ל: 'שאדם אוכל לחזק כוחותיו, ועל ידי זה יהיה בריא וחזק לעבודת השם', עיי"ש.

ומדברי המשנ"ב רואים 'סוד גדול' בעניין האכילה, דהיינו שמי שאוכל לחזק כוחותיו כדי שיהיה לו כח לעבוד הקב"ה, נחשב האכילה שלו כאכילת 'קרבן'. ולכאורה זה 'מדרגה' שכולם ואפילו 'אנשים פשוטים' יכולים להשיג, ולא נאמר 'רק' ליחידי טוילה, ובדאי שיש הרבה 'מדרגות' בדבר, אמנם המדרגה הבסיסית שייך 'לכולם', ודו"ק.

ובשו"ע וברמ"א (סימן קסז סעיף ה) הביאו שצריכים להביא מלח לשולחן, אמנם אם הפת נקי או מתולבד במלח וכו', אינם צריכים מלח, אמנם מחמת טעם התוס' והשבלי הלקט יש עדיין עניין להביא מלח, עיי"ש. ובמשנ"ב (שם) הביא בשם הגר"א והגר"ז שעיקר טעם דין זה להביא מלח לפני שבוצעים הוא מחמת זה שהלחם יהיה נאכל יותר ב'טעם', וזה כבוד הברכה, או שלא יצטרך לחכות אח"כ להביא את זה, וא"כ הבאת מלח לפני הברכה מונע הפסק לאחר הברכה. ובאמת גם ב'לתפן' שנותן יותר טעם בפת, אין את שתי הטעמים הנ"ל ואין צריכים מלח בדווקא ודי בשאר תבלין, אלא שיש 'עוד' עניינים שיש להביא דווקא מלח לשולחן (אמנם בפת חריבה אין הטעם של כבוד הברכה - כי אינו עתיד לאכול עם מלח וכו' ואין חיסרון בכבוד הברכה כיון שכך דרכה של פת זו לאכלה חריבה, וג"כ אין בהם הפסק משום שאין בדעתו לאכלה עם מלח, ולפיכך נאכל פת חריבה אינו צריך להביא מלח לשלחן לפני שהוא בוצע. ולכאורה הוא הדין בפת שיש בו מלח בפנים, אמנם מחמת טעמי התוס' והשבלי הלקט עדיין יש עניין, ודו"ק).

ועיי' בספר אעלה בתמר (תורת בריסק דף עח) שפעם כשכא מרן הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל אצל מרן הגרי"ז זצ"ל (הביסקער רב) ראה שנטל ידיו ובוצע על הלחם, ולא היה מונח מלח על השולחן, וצחק אחד מבני הבית 'מלח מלח' - שיביאו המלח לשולחן, אולם הגרי"ז זצ"ל לא שת לבו לזה, ומיד בירך המוציא וטעם מהלחם לפני שהביאו את המלח לשולחן. ואמר מרן הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל שבבריסק מקובל הטעם שלא להקפיד על כך, לפי שבכל פת כבר יש מלח, ולכן בפסח שאוכלים מצות מקפידים לטבול במלח (לבד ממצות מצוה בליל הסדר). אולם מרן הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל ביאר באופן אחר, שכפי הנראה סבר מרן הגרי"ז זצ"ל כמ"ש בתוס' (הג"ל) שהטעם שמביאים מלח לשולחן, הוא שבשעה שישראל יושבין על השולחן וממתינין זה את זה עד שיטילו ידיהם והן בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם, א"כ עיקר טעם המלח שיהיה על השולחן בשעת ההמתנה לברכה, ולא מוכרז שיש לטבול בו הפת (דהיינו בפת שלנו שכבר מתולב במלח), וכיון שבשעת הנטילה לא היה מלח בשולחן סבר מרן הגרי"ז זצ"ל שאין ענין שיביאו אותו אח"כ. ואמר מרן הגר"א"ל זצ"ל שגם הוא לא מקפיד בימות החול לטבול הפת במלח, אלא העיקר שיהא מונח על השולחן בשעת הנטילה ידים. עיי"ש.

אמנם כפי שהבאנו לעיל מהשבלי הלקט נראה לכאורה שגם אם אוכל סעודה באופן שאין ממתינין (ואולי גם בגוונו שאינם נוטלים ידיהם לסעודה - זצ"ע דשם טעם זה הוא דווקא בסעודת קבע), ראוי להביא מלח גם מצד שולחן דומה למזבח, ועל כל קרבנך תקריב מלח, ולפי טעם זה יוצא שאם לא הביאו מלח בתחילת הסעודה מצוה להביא גם באמצע. וצ"ע כי הרמ"א הביא דין וטעמו של השבלי הלקט.

לסיכום: יוצא שיש שני עניינים במלח וכו', או מחמת הפת 'עצמו' - דהיינו שהוא יהיה יותר טעים וכו', או כדי שלא יפסיק בין ברכה לאכילה לבקש מלח להוסיף טעמו, ולזה גם 'תבלין' עוזר, וזה לא מצוי בפת בזמנינו שהוא כבר 'טעים'. ולפי טעמים אלו נראה דמיעקר ההלכה בעיני דווקא שיטביל הפת במלח או מחמת טעמים אחרים שלא מחמת הפת עצמו וכמו שכ' התוס' והשבלי הלקט, ובה יש עניין 'דווקא' במלח ולא בתבלין (או משום דברי התוס' משום ברית מלח, או משום דברי השבלי הלקט משום ששולחן דומה למזבח), ולכאורה לפי טעמים אלו אין צריכים להטביל את הפת במלח ודי במה שמונח המלח על השולחן (אם לא עפ"י עניינים - עיי' במגן אברהם על השו"ע שם).

וחידוש ראיתי בספר חשוקי חמד (להגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א - ברכות שם) שצ"ע אם נוסע במטוס של נכרים אם צריך להביא שם מלח, דלכאורה אין שלחן נכרי דומה למזבח, אך לפי הטעם השני של רבי מנחם שמגין מהפערנות

אולי צריך אף בשלחן של נכרי, ובפרט לפי מה שהוסיף הרמ"א 'והאכילה קרבן' ואם כן צריך מלח אפילו כשאוכל במטוס של נכרים, עיי"ש.

וגלענ"ד שדבריו צ"ע, דמדוע מחמת שהוא נוסע במטוס של עכו"ם לא נחשב השולחן לשולחן שלו, והרי הוא יושב בשולחן זה ברשות, ועכשיו שולחן של ישראל הוא ושפיר נחשב למזבח. וכי כדי שיחשב שולחנו למזבח צריך שיהיה שולחנו בקביעות שלו, הרי כל אכילה יכול להפוך אותו למזבח, או ח"ו לשלחנו של מתים אם אין בהם דברי תורה. ועוד במה שרצה להוכיח מהוספת הרמ"א שכתב 'והאכילה קרבן' (עיי' לעיל במה שהבאנו שלשונן של השבלי הלקט הוא רק שהשולחן דומה למזבח ובלי להוסיף דהאכילה קרבן), דהיינו אפילו אם תימצא לומר שאין השלחן דומה למזבח כי הרי הוא מטוס של עכו"ם (אמנם גלענ"ד שאינו כן וכלעיל), הרי מדין שהאכילה נחשבת כקרבן צריך מלח, ומטעם זה אפי' אם אין השולחן כמזבח. וצ"ע בזה, כי הרי לכאורה אם אין מזבח - קרבן מנ"ל, ולכאורה שתי הדברים תלוי הא בהא, וצ"ע.

ועוד חידוש ראיתי בשו"ת **תשובות והנהגות** (להגאון הגדול רבי משה שטרנבוך שליט"א חלק ד סימן ג) שכתב וז"ל: 'אזכיר כאן הלכה המצויה בבציעת הפת בכל סעודה ואין נזהרין בו, והיינו שצריך לאכול פרוסת המוציא עם מלח ולהוסיף בה גם תבלין, והיינו נדבניה או סלט או דג וכדומה, שפת לבד לא טעים. ומפורש בגמרא שאין לבקר המוציא אלא עם מלח או לפתו, והיום נהגו במלח, ששולחן מזבח - ועל כל קרבנך תקריב מלח, וכן ע"פ סוד טובלים ג"כ במלח. אבל מעיקר הדין צריך להטעים את הפת, ואצלנו המלח לא ניכר ותבלין עדיף, ולכן נראה שמצוה היום בכל סעודה להטעים את הפת בתבלין מלבד מלח וכו', ולפי זה אף שאוכל מזונות אם דומה לפת מצוה להטעמו בברכה ע"י תבלין', עיי"ש.

וזה חידוש כי בחז"ל חששו בעניין זה רק ב'פת', וא"כ מנ"ל להוסיף אף במזונות. וגם לכאורה ברגע שיש טעם בפת (לאפוקי פת בלי מלח ותבלינים - וכמו החיור בגמ') וכמו שמצוי בכמעט כל סוגי הפת בזמנינו, מדוע נאמר דאין זה 'כבוד לברכה' וכו', ושצריכים להטעים את הפת, כי בפשוט זה נאמר רק על פת בלי שום מלח או טעם בכלל, ודו"ק. (אמנם עדיין צריכים מלח על השלחן לפי דברי התוס' ושבלי הלקט הנ"ל, אמנם לא לטבול את הפת בתוכו), וצ"ע.

עוד יש לדון במה שכתב דכיון שלאחר הברכה הוא מתבלין את הפת בתבלין אחר לבד ממלח מצווה להטעמו כבר בשעת הברכה ע"י התבלין, דאין זה מכבוד הברכה שייאלל הפת במלח לבד, ואחר הברכה מוסיף לתבל את הפת במיני סלטים אחרים. **ויש לדון בזה**, דנראה שדמיון דמיון כבוד הברכה צריך להוסיף מלח על הפת או כדי שלא יפסיק בין ברכה לנטילה לבקש מלח ותבלין, הוא משום דאירי בפת שאינה נקיה, ויש חיסרון בלחם עצמו שחסר בטעמו ולכן היו מוסיפים מלח ותבלין לתקן טעמו של הפת, ולכן משום כבוד הברכה או משום חשש שיבוא להפסיק בין נטילה לברכה, צריך שיהיה על שולחנו מלח לטבול בו את הפת. משא"כ בזמננו שהפת מחמת עצמו אין בה חיסרון של טעם, ושפיר נאכל בפני עצמו, ורק שמוסיפים האנשים תוספת טעם לאכול הפת עם מיני סלטים וכדומה כתוספת בעלמא, בזה אפשר לומר דשפיר הוי כבוד הברכה כשמברך על הפת עצמו ללא התוספת, ואף לא יבוא משום כך להפסיק בין ברכה לנטילה לבקש התבלין, כיון דהפת מתוקן הוא.

וראוי לסיים במה שראיתי בספר **קובץ תשובות** (להגרי"ש זצ"ל חלק ג סוף סימן מו) וז"ל: 'וכשם שלימוד התורה גם השאל לשמה גדולה עד מאד, כך ביטולה של תורה תובעים ממנו אף שאין בו כל כוונה ורצון לבטל את התורה. התוס' (ברכות דף מ.) הביאו בשם ר' מנחם שהיה מדקדק מאד להביא מלח על השלחן, כדאיתא במדרש כשישראל יושבין על השלחן וממתינין זה לזה עד שיטילו ידיהם והן בלא מצות השטן מקטרג עליהן, וברית מלח מגן עליהם, אף שהביטול בזה הכרחי הוא. עיי"ש. ובספר שיעורי מרן הגרי"ש אלישיב (לתלמידו הגר"צ קוק שליט"א - עמ' תלו) הביא שאמר מרן הגרי"ש זצ"ל שאפשר ללמוד מדברי המדרש התעוררות גדולה, שלכאורה מה מקום יש לשטן לקטרג הלא אינם מדברים דיבורים האסורים, אלא יושבים וממתינין, וגם מה שממתינין הוא כדי לברך יחד שזה צורך מצוה, ואעפ"כ השטן מקטרג על שיושבין ואין עוסקים בתורה או במצוות באותה שעה, עיי"ש. ועיי' עוד בספר אעלה בתמר (תורת בריסק - דף עח-ט) שהביא ממרן הגר"א"ל שטיינמן זצ"ל שלכאורה הרבה פעמים וישיבים בלי מצוות, כגון שמחכים לחזן אחרי ק"ש ושמונ"ע וכדומה, ולא מצינו בשום מקום שתקנו מצוה להגן עליהם משום כך, וכמו פה שצריכים מלח על השולחן. וביאר רבינו דדוקא כשיושבים מסביב לשולחן של אוכל או צריך שמירה מיוחדת, שהכל נראה אחרת. והנה מצינו כל כך הרבה הלכות סביב האוכל, הלכות נטילת ידים והמוציא, והלכות סעודה זימון וברכהמ"ז, והרבה הרבה הלכות ברכות, וכפי הנראה שכשנמצאים סביב האוכל צריכים להיות מוקפים במצוות, עיי"ש. ובספר **ברכת אברהם** (להגרי"א ארלנגר שליט"א - ברכות שם) כתב שמבואר במדרש זה שלבטל הקטרוג לא די ב'קיום' במצוות התמידיות, ולא בציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, אלא בעינין שיהא 'עוסק' במצוה וכו', ולכן כיון שיושבים וממתינין ואינם 'עוסקים' במצווה, צריכים לברית מלח להגן עליהם, עיי"ש.

(ואם טבל הפת ביותר מדי מלח וכו', אם מותר לנער בשבת או שמה אסור מחמת 'בורר', עיי' במה דאיתא בשו"ע או"ח סימן תעה סעיף א לבגין נייעור חרסות מעל המרור, ובמה שכתב בזה בספר חוט שני הלכות שבת חלק א בורר דף סו, ובספר שבות יצחק בורר דף קצד, ועיי' עוד בספר שלחן שלמה סימן שיט אות מא, עיי"ש).

הכו"ח בידידות לכבוד התורה ולומדיה,

זאב יהודה סטארק